

מרתיקין ודרובשיין

חידושים וביאורים בפרד"ס התורה, ופרפראות לחכמה,
ממורינו הגאון האדיר
רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א
גאב"ד קוממיות ירושלים

דרשה שנאמר ע"י הטלפון בזמן
ההסגר לישיבת באיאן ובאבוב

דבשה של תורה בעניני דיומא

בנידון האם ביטול ברוב יכול להחיל חלות או רק לבטל חלות, ודוגמאות וראי' בזה והמסתעף

חלות ע"י ביטול וע"ע בזה בשו"ת אבנ"ז (או"ח סי' תפ"ג) מה שהרחיב בזה עם הנפש חיה וגם המנ"ח מרחיב בזה ושאר אחרונים.

ב. ועתה נביא בנוגע להלכות חג המצות, השפ"א (סוכה ל.) דן אודות מצה של טבל דאי' בגמ' פסחים (לה.) שאין יוצאים בה ידי חובה, דבאו' לא תאכל חמץ שבעת ימים תאכל מצות את שאיסורו משום בל תאכל חמץ אתה יוצא בו יד"ח מצה יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טבל ואי אתה יוצא בה יד"ח מצה, וחוקר השפ"א מה יהא הדין במצה של טבל שנפלה ברוב מצות מעשרות האם נאמר שכיון שנתבטל איסור טבל ברוב מעושר כבר אין איסורו משום בל תאכל טבל אלא משום בל תאכל חמץ ויוכשר למצה או לא עיי"ש שמרחיב בזה ותולה עניין זה בנידון [הנדיון באריכות ברא"ש חולין (פ"ז סימן ל"ז) וכן בטושו"ע יו"ד הל' תערובות] אי האיסור נהפך ע"י ביטולו אל הרוב להיות היתר גמור או לאו, עיי"ש שמסיק דקרוב הדבר בעיניו שאין יוצאים במצה זו ידי חובת מצה עיי"ש.

ג. והנה נראה לי לבאר שיטת השפ"א בסוף דבריו בתרי אופנים.

א) אי נאמר כהדעה הנקוטה בידי כמה פוסקים שדין חוזר וניעור הוא דאורייתא, מוכח לכאורה בפשטות

להחיל חלות רק לבטל חלות וממילא כיוון דבעי' מעלת עשירי דייקא, אין מועיל לזה ביטולו אל הרוב, כדי שיחול עליו חלות ודאות וע"כ מתרצים את הקושיה דבעי' עשירי וודאי (דייקא) ולא עשירי ספק וע"כ אין שייך ע"ז כלל ענין ביטול ברוב.

וע"ע בזה בתוס' זבחים (ע"ט.) בנוגע למים (פשוטים) שנפלו לתוך מי חטאת, אי שייך דליבטלו המים למי חטאת ויחולו עליהם שם מי חטאת אי לא, ומכריע התוס' שלגודל מעלת מי חטאת אין מועיל ביטול זה כדי שיחול על המים שם מי חטאת, לגודל מעלת מי חטאת, וכ' ע"ז בשו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן ד') דנראה מד' תוס', דס"ל דשייך שיחול חלות ע"י ביטול ברוב, דאל"כ מפני מה הוצרך לטעם חומרת מי חטאת והלא אם נאמר דאין שייך דיחיל חלות אז א"צ כלל לטעם זה, ומביא דברי הריב"א דס"ל לתרץ חקירת התוס' דאין שייך שיחול המעלה של מי חטאת על ידי ביטול, הרי דס"ל להיפך דאין שייך להחיל חלות ע"י ביטול, וע"ע בזה הרמב"ן (פרשת שלח, מס' יבמות וסוף מס' ע"ז) בהרחבה רבה בנושאים אלו וע"ע בהג' רעק"א (או"ח סי' י"א) אודות ציצית שלא לשמה בתוך רוב ציציות לשמה, אי יחול על זה חלות דין לשמה ע"י ביטולו אל הרוב עיי"ש שכן נוטה דעתו, ומשו"ת עונג יו"ט (סימן ד') דס"ל להיפוך דאין שייך

א. בנוגע לעניין ביטול ברוב, ישנו נושא נרחב באחרונים, האם הוא שייך רק בנוגע לביטול חלות, שכשדבר שיש עליו חלות מסויימת נופל בתוך רובא שאין עליו את החלו הזו, שבטלה ממנו ג"כ, החלות הזו, אך לא בנוגע להחלת חלות, שכשדבר שאין עליו חלות מסויימת נופל לתוך רובא שיש עליו חלות זו, אז לא תחול עליו החלות הזו מחמת ביטולו אל הרוב, או שגם באופן של החלת חלות שייך ענין ביטול ברובא שע"י ביטול אל הרוב תחול גם עליו החלות שיש על הרוב, אעפ"י שלא היתה עליו חלות זו קודם לכן, וכבר האריכו בזה ועיי"ן תוס' בבא מציעא (ו:): גבי קפץ אחד מן המגויים כולם פטורים, שמקשה בתוס' וליבטול ברובא עיי"ש בתוס' באריכות, אמנם הריב"א ותוס' הרא"ש שם, מתרצים עשירי וודאי ולא עשירי ספק, ולכאו' צ"ב הלא תוס' מביא עניין זה ומקשה דמ"מ והא הספק בטל ברוב וא"כ מה תירצו, והנראה לי לומר בזה וכבר ראיתי לאחד שכתב כן, בהקדם לבאר כי ענין עשירי וודאי ולא עשירי ספק אין עניינו שספק הוה פטור רק יותר מזה דבעי' מעלת עשירי וודאי דייקא שיהא ללו מעלה של וודאות, וממילא תוס' ס"ל דביטול ברוב יכול להחיל חלות וע"כ אך יכול לחול על עשירי ספק מעלת וודאות ע"י ביטולו אל הרוב, משא"כ הריב"א והתוס' הרא"ש ס"ל דביטול ברוב אינו יכול

דעניין ביטול אינו שאיסור נהפך להיות הותר, רק יותר בגדר דחוייה, לא הותרה, דדוחק לומר - שיפול מדש"ט בתוך רוב מעשרות ויהיה כשר ומ"מ אם יפלו עוד מצות של טבל אל התערובת עד שיהפוך לרוב מצות של טבל יהיה חוזר וניעור ונפסל, וזה פשוט, וגם דברי מהר"ש ענגיל בשו"ת י"פ ח"ג בפתיחה לכאור' הם כמו"כ, ואי נאמר כן דביוול הוה כך דחוייה, לא הותרה, כנ"ל, אם כן הלא אי' במהרש"ל יבמות (דף לב) שהדבר שאיסורו כך דחוי, לא הותרה, אז עדיין שייך בו דין אין איסור חל על איסור, עיישה"ט וא"כ מובן ביותר הענין לפסול דכיוון דשייך ביה אכתי ענין אין איסור חל על איסור, א"כ גם בעת ביטול איסור הטבל אין איסורו משום כל תאכל חמץ (מדאו') וע"כ אין יוצאים בזה יד"ח מצה, ודו"ק היטב.

ד. ב) עוד יתכן לי לומר, ויש לי ליסוד זה ראייה מגדולי עולם, והיא דהנה נראה לומר דיש כאן ב' חלקים, א. ביטול איסור הטבל ברוב מעשר, ב. החלת גדר מצה כשרה וגדר לשמה, וכו'. על המצש"ט. ועל כן יתכן לומר [ויש לי סימוכין ברורים לזה מקובץ הערות (סי' ג') וקובץ שיעורים (פסחים סי' קס"ה) עין סה"ג ודו"ק] דאך שע"י הביטול, מוסר ממצה זו איסור טבל, אך להחיל ע"ז חלות דין מצה, לצוות העונג יו"ט הנ"ל (באות א), אי אפשר ע"י ביטול ועל כן עדיין אינו כשר לצאת בו יד"ח מצה, אף שמצווה הבאה בעבירה אין בזה, ויש להביא סימוכין לזה מד' רעק"א בתשובתו לגיסו בעל שו"ת שער שמעון המובאת בשו"ת מהרש"ם

חלק ב' (סימן ד) הנ"ל, בנוגע למצה שנתחמצה ונפלה בתוך ריבוי מצות כשרות, שבטלה וותר לאכלה בפסת, אך לא לצאת בה יד"ח כזית מצה, שלא חל ע"י הביטול מעלת מצה, הרי מפורש כיסוד הנ"ל.

והנה רעק"א שם אומר מפורש גם לענין ציצית לשמה שאם נפלה ציצית שלא לשמה בתוך ריבוי ציציות לשמה שא"א לחול עליה מעלת לשמה ע"י ביטול ומפורש ממש להדיא דלא כדבריו ז"ל בהגהותיו לשו"ע או"ח (סי' י"א) המובאים לעיל דאם ס"ל דיכול לחול, ולכאורה זה סתירה נפלאה בדעת רעק"א מאי סבירא ליה האם ביטול ברוב יכול לפסול חלות או שלא וצע"ג לכאורה.

ה. והנראה לתרץ בזה, ויש לזה אסמכתא מגדולי עולם, דיתכן לומר דהענין שנידון ברעק"א על שו"ע או"ח (סי' י"א) הנ"ל, אינו אודות "ביטול ברוב" כך אודות "הלך אחר הרוב", וכל שיטות הפוסקים שדנו בענין זה הוה כך האם הביטול ברוב יכול להחיל חלות, אך כאשר נופל ציצית שלא לשמה בתוך ריבוי ציציות לשמה כאשר ניקח מזו התערובת ציצית אחת נאמר בזה הלך אחר הרוב, ויוכשר, וכן ג"כ כאשר ניקח ציצית נוספת, וכו', וכיו"ב נראה ג"כ בשו"ת בצל החכמה חלק ד' (סימן ט) דהכי ס"ל עיי"ש דברים ערבים, ובזה הלא פשוט שאין כל חשש בזה, שא"צ שיחול דין לשמה על המתבטל כלל, ונדון האם שייך החלת חלות ע"י ביטול, רק שלכאור' כל ציצית יש לומר בה, שמן הסתם היא מן הרוב, וא"צ בזה לענין ביטול כלל.

משא"כ בתשו' המובאת בסוף תשובות מהרש"ם ח"ב הנ"ל מדובר לגבי ביטול ברוב ולגבי ביטול ברוב ס"ל לרעק"א דא"א להחיל חלות ע"י ביטול וכדעת העונג יו"ט ועוד פוסקים המובאים לעיל (אות א) וממילא מיושבת כל הסתירה בדברי רעק"א הנ"ל על נכון לכאורה ודוקה"ט כי נראה נכון בס"ד.

אמנם יש להעיר בזה לכאור', דהלא בהמשך דברי רעק"א שם בהג' על שו"ע או"ח הנ"ל, בנוגע לענין דבר שבמנין, ולכאור' בנוגע לענין "הלך אחר הרוב" לא מצינו בפוסקים שידונו מצד דבר שבמנין רק בנוגע לביטול ברוב, וא"כ קשה לכאורה על הישוב הנ"ל וע' שיטה מקובצת זבחים (עג. אות ג) לגבי ענין חתיכה הראויה להתכבד, ששייך רק לגבי ביטול ברוב, אך לא לגבי הלך אחר הרוב, ולכאור' זו אותה סברה, ועפ"י פשטות ה"ה לגבי דבר שבמנין, וילעע"ב.

ו. והנה רעק"א בהג' שם, מביא מדברי המגן אברהם והט"ז בא"ח (סי' תרכ"ו) שכתבו שלגבי מצוות אין שייך ענין ביטול איסור לכתחילה, ומשמע מזה שרעק"א רוצה להתיר לבטל הציצית שלא לשמה בריבוי לשמה לכתחי', וא"כ יתכן לי לומר, חידוש גדול מאוד, שאינו בהיר אצלי עדיין כל צרכו, ואינו לע"ע כך בגדר הצעה, דכל מה דאין שייך ענין דבר שבמנין לגבי הלך אחר הרוב, הוא רק לגבי דיעבד אך לגבי לבטל לכתחי' בזה גם גבי הלך אחר הרוב ישנו חסרון דדבר שבמנין, והוא חידוש גדול, וצלעע"ב, בסיעתא דשמיא.